

Tena Štivičić'in *Invisible* Adlı Oyununda Göç, Yeni Irkçılık, Kültürel Kimlik ve Çokkültürlülük

Migration, New Racism, Cultural Identity, and Multiculturalism in Tena Štivičić's *Invisible*

Nazan ERCİŞLİ*

Öz

Göç sorununun çokça tartışıldığı son yıllarda, İngiliz tiyatrosunun dikkat çeken oyun yazarlarından biri olan Hırvat asıllı Tena Štivičić bu sorunu ele aldığı *Fragile* (2007) ve *Invisible* (2011) isimli oyunları ile adından söz ettirmiş, bu oyunlar ile European Author's Award ve Innovation Award gibi ödüllere layık görülmüştür. Yazar, bu makalede ele alınan *Invisible* adlı oyununda yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren küreselleşen dünyamızın hızla değişen girift yapısında, uluslararası göç sorununu ekonomik, politik, kültürel ve psikolojik temelli olarak ele alarak göçmenlerin sorunlarını dile getirmeye çalışmıştır. Karakterlerin göç hikayelerini yirminci ve yirmi birinci yüzyılda meydana gelen savaş ve çatışmalara açık olmayan göndermelerde bulunarak ele alan yazar, aynı zamanda onların İngiltere'nin çok kültürlü ve kapitalist temelli toplumsal yapısı içerisinde kültürel kimlikleri ile var olma ve ayakta kalma savaşını çarpıcı bir şekilde ortaya koyar. Oyunda uluslararası göç sorununu ağırlıklı olarak kendilerini görünmez ve değersiz hisseden göçmenlerin perspektifinden yansıtmaya çalışan Štivičić, aynı zamanda sorunun diğer muhatabı olan İngilizlerin bakış açılarına da yer verir. Çalışmada, yazarın *Invisible* adlı oyunundan hareketle içinden çıkılması zor bir soruna dönüşen göç olgusu nedenleri ve sonuçları ile birlikte tartışılmaktadır. Göçmenlerin kimlik edinme süreçleri ve maruz kaldıkları ırkçı ve ötekileştiren muameleler Immanuel Wallerstein, Etienne Balibar ve Homi K. Bhabha gibi bazı kuramcılarının görüşleri ışığında ele alınarak, Štivičić'in göç sorununun çözüm yollarına dair yaklaşımları incelenmektedir.

Anahtar sözcükler: Göç, yeni ırkçılık, çokkültürlülük, Tena Štivičić, *Invisible*.

Abstract

In recent years, when the immigration problem has been widely discussed, Croatian-born Tena Štivičić, one of the notable playwrights of the British theater, made a name for herself with her plays *Fragile* (2007) and *Invisible* (2011) in which she dealt with this problem, and these plays won awards such as the European Author's Award and the Innovation Award. In her play *Invisible*, which is examined in this study, the author tries to express the problems of immigrants by addressing the problem of international migration on the economic, political, cultural and psychological basis in the complex structure of our globalizing world since the last quarter of the twentieth century. In this sense, the author, who deals with the migration stories of the characters by making implicit references to the wars and conflicts that took place in the twentieth and twenty-first centuries, also strikingly reveals their struggle for existence and survival with their cultural identities in the multicultural and capitalist-based social structure of England. Štivičić, who tries to reflect the international migration problem mainly from the perspective of immigrants who feel invisible and worthless, also includes the perspectives of the British, who are the other interlocutors of the issue. In the study, the

* Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: nercisli72@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8463-8428

phenomenon of migration, which has become a difficult problem to overcome, is discussed with its causes and consequences, based on the author's play *Invisible*. Štivičić's approaches to the solution of the immigration problem are examined, in the light of the views of some theorists such as Immanuel Wallerstein, Etienne Balibar and Homi K. Bhabha, regarding the identity process of immigrants and the racist and marginalizing treatments they are exposed to.

Keywords: Migration, new racism, multiculturalism, Tena Štivičić, *Invisible*.

Giriş

Kapitalist ve emperyalist politikaların baskısını artırdığı, savaş ve çatışma ikliminin etkili olduğu günümüz dünyasında göç olgusu, insanların ve toplumların hayatlarında etkin bir rol oynamaktadır. Bu olgu kitlesel göçlerin artmasıyla beraber önemli bir sorun olarak dünyanın gündemine yerleşmiştir. Özellikle savaşlar ve iç çatışmalar sonucunda ortaya çıkan zorunlu göçlerde milyonlarca insan yaşadıkları coğrafyadan ayrılmak zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) 2020 raporuna göre yaklaşık 80 milyon insan mülteci, sığınmacı ve göçmen olarak zorla yerlerinden edilmiştir (UNHCR 2020). İster gönüllü ister zorunlu olsun yaşadıkları yerleri terk eden milyonlarca insanın göç yolculukları birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiş ve günümüzde göçün büyük bir soruna dönüşmesine neden olmuştur.

Ipswich'de bulunan New Wolsey Tiyatrosu'nda ilk defa 13 Ekim 2011 tarihinde sahnelenen *Invisible*'da yazar, göç olgusunu neden-sonuç bağlamında tüm yönleri ile yansıtmaya çalışır. Bu bağlamda, göçmenleri göçe zorlayan nedenlerin yanı sıra İngiltere'ye doğru yola çıkan göçmenlerin bu yolculukta karşılaştıkları zorluklar ve ülkeye girişlerinden sonraki topluma uyum sürecinde yaşadıkları kültürel sorunlar detaylandırılır. Göçü "modern toplumun kilit unsurlarından biri" (Tripney, 2011) olarak tanımlayan Štivičić, oyunda farklı coğrafyalardan gelen göçmenlerin isimleri ile bağlantılı olarak onların kültürleri ve dinleri hakkında bazı ipuçları veriyor olsa da göçmenlerin ayrılmak zorunda kaldıkları ülkeleri açık bir şekilde ifade etmekten kaçınmıştır. Bu yaklaşımla yazar, göç olgusunun yalnızca bir grup toplumla sınırlandırılmayacak kadar yaygın olduğunu vurgulamaktadır. Nitekim göç olgusunun yaygınlık etkisini insanlık tarihinin başlangıcından bu yana tüm coğrafyalarda ve toplumlarda görmek mümkündür.

İngiltere başta olmak üzere birçok farklı yer ve mekânda geçen *Invisible*, İngiltere dışındaki coğrafyaların belirgin tanımlamalarından yoksundur. Ayrıca iki perde ve yirmi dokuz sahneden oluşan oyun doğrusal olmayan bir yapı üzerine kuruludur; sahneler arasında ileriye ve geriye dönük zamansal atlamaların olduğu oyunda zaman ve uzam bağlamında açık ve net betimlemelerden kaçınılmıştır. Gelişmiş bir Batı ülkesine yapılan göç eyleminin meydana geldiği zaman aralığının müphemliği göz önüne alındığında bu zamansal atlamalar yine göçün tüm zamanlara uyarlanabilir evrenselliğine yapılan bir vurgu niteliğindedir. Zaman ve uzam bağlamındaki birtakım belirsizliklere rağmen oyundaki tek belirgin coğrafya göçmenlerin bir araya geldikleri İngiltere'dir. Ancak bu durum göçmenlerin yaşadıkları sorunların İngiltere'ye özgü olduğunun bir göstergesi değil aksine göç alan benzer pek çok Batı ülkesinde yaşananların bir simülasyonu gibidir. Göçün gittikçe içinde çıkılmaz bir soruna dönüştüğü günümüz dünyasında yazar, göç olgusunu hem göçmenlerin hem de ev sahibi toplumların bakış açısından ele almış ve göç temelli yaşanan sorunları oyunun geçtiği İngiltere ile sınırlandırmamıştır. Bu anlamda, yazarın oyunda tüm yönleri ile ortaya koymaya çalıştığı göç ve göçmen sorunları bazı önemli teoriler ışığında ele alınacak ve özellikle yazarın çözüme yönelik yaklaşımları incelenecektir.

Invisible' da Göç Olgusu ve Uluslararası Göç

Oyunda yer alan çok sayıda karakter arasında göç hikayeleri ile öne çıkan Anton, Lara, Stefan, Leyla, Sera ve Malik isimli göçmenlerin diline, kültürüne ve yaşam tarzına yabancı oldukları İngiltere'de yaşadıkları, günümüz dünyasında göçmenlerin sorunları hakkında önemli ipuçları verir. Nedenleri ve amaçları farklı olsa da yeni bir hayat kurmak için geldikleri İngiltere'de topluma uyum sağlamaya çalışan göçmenlerin yolları kaçınılmaz olarak İngiliz karakterlerle kesişir. Hayatta kalmak adına kendilerine, birbirlerine ve topluma karşı verdikleri zorlu mücadelede Anton ile Sera'nın İngiliz çift Felix ve Ann ile karşılaşması yalnızca onların hayatında değil İngiliz çiftin hayatında da önemli değişikliklere neden olur.

Felix'in evliliğinde ve işinde yaşadığı mutsuzluk ve tatminsizlik, onun bir gece kulübünde Lara ve Anton ile tanışmasında etkin bir rol oynar.

Oyunun ilk sahnesi, kasıtlı olmasa da Anton'un yaralanmasına neden olan Felix'in terapistini ziyareti ile başlar. Anton'a verdiği zararın farkında olan ve hissettiği suçluluk duygusuyla başa çıkmaya çalışan Felix, iyi insan olma özelliklerini kaybettiğine inanır ve kendini değersiz hisseder. Felix'in insan olarak değerini onaylatma ihtiyacı oyun boyunca devam eden terapi sürecinin en önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkar. İnsanın doğal yapısı ile uyuşmayan kapitalist değerlerin egemen olduğu toplumsal hayat içerisinde insani değerlerden uzaklaştığını düşünmeye başlayan Felix, göç sorununu olduğu kadar insanın kapitalist toplum düzeni içindeki konumunu da sorgular. İnsan doğasının uyuşmazlık yaşadığı toplum düzeni Felix gibi pek çok insanın kendini mutsuz ve kaybolmuş hissetmesinde önemli rol oynar. Modern toplumlarda kapitalist hayat biçiminin zarar veren etkilerini tedavi etmek için başvurulan psikolojik terapiler tüm sorunların çözümü olarak görülmektedir. Psikolojik terapiler gibi çözümün küçük bir parçası olabilecek enstrümanların ön plana çıkarılması kapitalist sistemin ortaya çıkardığı ve neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan kapitalist kültürün insanları ve toplumları tüketen yapısının neden olduğu pek çok sorunun görmezden gelinmesinden başka bir şey değildir. Kapitalist kültürün gittikçe daha fazla egemen olduğu toplumsal hayatı sorgulayan Felix'in oyun boyunca devam eden terapi süreci insanın gittikçe bir metaya dönüştüğü ve kolayca tüketildiği kapitalist sistem içindeki çırpınışlarını ortaya koyar.

Štivičić, göç olgusunu irdelemeye göçlerin ortaya çıktığı düşünülen tarihsel sürecin başlangıcına yönelik bir gönderme ile başlar. Bu bağlamda Felix'in terapisti ile yaptığı görüşmelerin birinde aralarında insanların ilk göç hareketiyle ilgili bir diyalog geçer. Bu diyalog, yazarın hem göçün tarihsel başlangıcına hem de insanın kökenine yönelik günümüzde kabul gören Afrika'dan çıkış¹ (Out of Africa) yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir:

Felix: Hepimizin tek ve aynı Afrika kabilesinden geldiğine dair bir teori olduğunu biliyor muydunuz? Onlar yetmiş bin yıl önce ilk göçü başlattılar. Kenya'dan. Sanırım. Ya da oralarda bir yerlerden. (Štivičić, 2011, s. 9)

Yazar, Felix aracılığıyla yaklaşık iki yüz bin yıllık bir tarihe sahip olan insan ırkının günümüze kadar devam eden ve genel anlamda "İnsanların kayda değer bir mesafeye yaptığı, nispeten kalıcı hareketler" (Sills, 1968, s. 286) olarak tanımlanan göç hareketlerinin uzun geçmişine dikkat çeker. Afrika'dan çıkış kuramını referans kabul eden Štivičić, modern insanın atası olduğu düşünülen Homo Sapienslerin yaklaşık yetmiş bin yıl önce çıktıkları göç yolculuğunu insanlık tarihindeki ilk göç hareketi olarak nitelendirir. Yazar, ilk göç hareketine yaptığı vurgu ile Afrikalı kabilenin torunları olan tüm insanlığı eşitlik temelinde göçmen statüsüne koyarak ironik bir yaklaşımda da bulunur.

Uluslararası Göçün Nedenleri Ve Çeşitleri

Štivičić, göçün soruna dönüşmesinde olduğu kadar uluslararası göç olgusunun tanımlanmasında ve sınıflandırılmasında da etkin olan birtakım nedenleri karakterlerin hikâyelerinde izleyicinin yorumuna sunar. Bu bağlamda yazar, "şiddetli çatışmalar, iç savaş, zulüm, ekonomik veya ekolojik faaliyetler" (Faist, 2003, s. 71) gibi göçü ortaya çıkaran nedenlerin bir kısmını yakın geçmişte dünyanın gündemini meşgul etmiş bazı olaylara açık olmayan göndermeler yaparak ele alır. Örneğin, karakterlerin yaşadıkları coğrafyalarda meydana gelen etnik çatışmalar ve bir gecede değişen sınırlar, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Balkanlarda, sonrasında Irak'ta ve en son Suriye iç savaşında yaşananlarla büyük benzerlik gösterir. Bu bağlamda Anton'u yaşadığı topraklardan göç etmek zorunda bırakan etnik çatışmalar, Balkan

¹ Bu kuram, insan ırkının binlerce yıl içerisinde evrilen Homo Sapienslerin tek bir grubundan Afrika'da ortaya çıktığını ve oradan göçler yoluyla tüm dünyaya yayıldığını iddia eder. Homo Sapienslerin Afrika'dan göç ettikleri tarihsel süreç hakkında daha ayrıntılı bilgi almak için bkz. De Menocal, P., Stringer, Human Migration: Climate and the Peopling of the World.

coğrafyasında ortaya çıkan Kosova ve Bosna savaşlarından sonra milyonlarca insanın bireysel ve kitlesel zorunlu göçe maruz bırakıldığı insanlık dramına dikkat çeker.

Milyonlarca insanın mülteci veya sığınmacı olarak göç etmek zorunda kaldığı, iki büyük dünya savaşının yaşandığı yirminci yüzyılın ardından kapitalist politikaların beslediği etnik çatışma ve savaşların hızını artırdığı yirmi birinci yüzyıl da pek çok farklı göç hareketinin yaşandığı bir çağ olmuştur. Bu dönemde gittikçe karmaşık bir yapıya dönüşen göç hareketlerinin sınıflandırılması zorlaşsa da Štivičić'in karakterler üzerinden verdiği örnekler zorunlu ve gönüllü göçün temel özelliklerini ortaya koymaya yöneliktir. Gönüllü göçmen olan Lara'nın ve İngiltere'ye göç etmek zorunda kalan Malik'in diyalogları zorunlu ve gönüllü göçü birbirinden ayıran yapısal özellikleri ortaya koyar niteliktedir:

Lara: Basitti. O an ne istediğimi anladım. Nereye gittiğimi. Sekiz yaşındaydım ve en yakın arkadaşımın annesi bana bir Mozart çikolatası ikram etmişti. O çikolatayı nasıl bulduklarını bilmiyorum. Ama bunun bir rüyadan daha harika olduğunu düşünmüştüm.

Malik: Ben bir yere gitmedim. Evim de bir yere gitmedi. Sınır yer değiştirdi. Daha önce defalarca olduğu gibi. Ama geri döneceğim. (Štivičić, 2011, s. 15)

Beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan zorunlu göç ile insanlar hayatlarını tehdit eden savaş ve şiddet gibi nedenlere bağlı olarak tıpkı Malik gibi buldukları yerden hızla hareket etmek zorunda kalırlar. Nitekim Malik, özgür iradesi ile karar vermediği aksine zorunda bırakıldığı göç eyleminden hoşnut olmadığını ve İngiltere'de kalmak istemediğini geri dönme niyeti ile net bir şekilde ifade eder. Ancak Malik'in aksine göç kararını yıllar önce alan Lara'nın arzusu doğup büyüdüğü topraklarda değil, bir çikolatanın zihninde yarattığı tatlı bir hayalin peşinden gittiği güçlü bir ekonomiye sahip olan İngiltere'de yaşamaktır.

Ticaret ve sanayilerini geliştiren ve güçlü kapitalist ekonomilere sahip ülkeler iş gücü ihtiyaçlarını sömürgecilik döneminde köle ticareti ile karşılarken sonrasında bu ihtiyaçlarını gelişmemiş ya da gelişmekte olan coğrafyalarda ortaya çıkan göç hareketlerinden sağlamışlardır. Günümüzde de gelişmiş ülkelere doğru devam eden göç hareketleri, dünya üzerindeki ekonomik sistemleri ve toplum yapılarını irdeleyen Immanuel Wallerstein, Samir Amin ve Andre Gunder Frank gibi bazı kuramcıların çalışmalarına konu olmuştur. Wallerstein'in modern dünya sistemi kapitalist temellidir ve bu sistemde dünya; merkez, çevre ülkeler ve yarı çevre ülkeler olarak üçe ayrılmıştır. Merkez ülkeler sermayelerini artırmak ve sistemlerini devam ettirmek için çevre ülkelerden gelen hammadde ve ucuz iş gücüne ihtiyaç duydukları gibi çevre ülkeler de ekonomik gelişmelerini sağlamak için merkez ülkelere bağımlıdırlar. Ortaya çıkan bu iş bölümünde çevre ülkeler ucuz hammadde ve iş gücü ihtiyacını karşılarken merkez, sermayesi ve gelişmiş teknolojisi ile üretimi sağlar.

Michael Thöndle, Wallerstein'in doksanlı yıllarda Avrupa'da İngiltere, Almanya ve Fransa gibi bazı Batı Avrupa ülkelerini merkez, eski Doğu Bloku ülkelerini çevre ülkeler, İtalya ve İspanya'yı ise yarı çevre ülkeler olarak tanımladığını ifade eder (2007, s. 433-436). Buna göre oyunun geçtiği İngiltere kapitalist sistemin egemen olduğu bir merkez ülkedir. Felix'in çalıştığı şirket kapitalist sistemin uzun yıllar boyunca giremediği eski Demir Perde ülkelerine rüzgâr tribünleri satmaktadır. Kapitalist merkez ülke İngiltere için çevre eski Demir Perde ülkeleri yeni pazarlar haline gelmiştir. Felix yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan rüzgâr enerjisi için rüzgâr tribünleri üreten bir firmanın üst düzey çalışanlarından biri olarak Doğu Avrupa ülkelerinden Romanya ile iş anlaşması yapmak üzeredir. Štivičić, Felix'in aynı şirkette çalıştığı arkadaşı Gerry ile arasında geçen diyaloglarla hem merkez ve çevre ülkeler arasındaki ilişkiye hem de ekonomik, kültürel ve toplumsal hayattaki farklılıklara dikkat çeker:

Felix: Sırbistan'da özgürlük olduğunu mu söylüyorsun?

Gerry: Demek istediğim, orada, hala eğlenmeyi biliyorlar. Profesyonel anlamda bu ülkeler kesinlikle barbar. Yolsuzluk içinde boğuluyorlar. Açgözlülük tüm bu eski sosyalist ülkelerde önemli bir faktör...Geçmişte kahverengi ve grinin çeşitli tonları arasında seçim yapabiliyorlardı. Ve şimdi, renk şeması önlerinde açıldı, maliyeti ne olursa olsun gökkuşağının tüm renklerini istiyorlar. Yani, para kazanmak istiyorlar ve bunun için sıkı bir pazarlık yapabilirler. Yine de orada büyük, büyük bir potansiyel var. (Štivičić, 2011, s. 23)

Kapitalist sermaye için Doğu Bloku gibi çevre ülkelerin aslında çok iyi bir pazar olduğunu ifade eden Gerry, bu ülkelerin yaşam standartlarını artırmak için göze aldıklarını anlatırken olaya yalnızca ekonomik olarak yaklaşmaz, aynı zamanda kapitalist sistemin toplumlar üzerindeki etkisini de ortaya koyar. Bu bağlamda, Gerry'nin Sırbistan'daki insanların hala eğlenebildiğinden bahsederken anlatmak istediği, kapitalist sistemin ürünü, sürekli çalışmaya ve tüketmeye yönelik doyumsuz insanın aksine kapitalizmin yıkıcı etkisinden uzak kalmış bu insanların gülmek ve eğlenmek gibi insani gereklilikleri koruyabilmiş olmalarıdır. Romanya ve Sırbistan gibi diğer eski Demir Perde ülkeleri kapitalist sistemin ürünlerinin satılacağı yeni pazarlar olarak sisteme kazanç sağlamakla kalmaz aynı zamanda ucuz hammadde ve iş gücü de sağlarlar. Yugoslavya'daki etnik çatışmalar Stefan ve Anton gibi pek çok insanı göçe mecbur bırakırken Lara gibi gönüllü göçmenlerde yüksek yaşam standartlarına kavuşma hayalleriyle merkez ülkelere göç etmiş ve burada çeşitli sorunlarla karşılaşmışlardır.

Göçmen Sorunları

Göçmenler yeni yerleşim yerlerinde dil, kültür, istihdam ve barınma sorunlarının yanı sıra toplumsal dışlanmanın getirdiği ırkçılık ve ötekileştiren uygulamalarla da mücadele etmek zorunda kalırlar. Görünen odur ki toplumsal uyum ve bütünleşmenin sağlanması tüm bu sorunların çözümü ile mümkündür. Göç edilen ülkede ilk karşılaşılan sorunlardan biri de dil sorunudur. En önemli iletişim aracı olan dil göçmenlerin toplumla bütünleşmelerinde ve uyum sağlamalarında önemli rol oynar. Farklı dilden insanlarla kurulan dil ortaklığı göçmenlerin kendini ifade etmelerinin, ilişki kurabilmelerinin, duygu ve düşüncelerini paylaşabilmelerinin önündeki engelleri yok etmenin ilk adımıdır. Çoğunlukla toplumun en alt tabakasında yer alan göçmenler dil ve eğitim kaynaklı olarak kimsenin çalışmak istemediği ağır işlerde çalışmak zorunda kalırlar. Tıpkı Felix ve Ann çiftinin evinde temizlikçi olarak çalışan Lara ve yüksek binaların camlarını temizleyen Anton gibi. Daha iyi bir iş bulmaya giden yolun yaşadığı ülkenin diline hâkim olmaktan geçtiğinin farkında olan Lara, Anton'a çok iyi derecede İngilizce bilmenin önemini "daha iyi İngilizce konuşursan daha iyi bir iş bulabilirsin" (Štivičić, 2011, s. 35) sözcükleriyle ifade eder. Lara ve Anton'un diyalogları ucuz iş gücü olarak tanımlanan pek çok göçmen gibi onların da çalıştıkları işlerden memnun olmadıklarını ortaya koyar.

Gelişmiş ülkelerde mesleki olarak en alt sırada olan işlere talebin az olması, hayatlarını devam ettirmek ve çoğu zaman geride bıraktıkları ülkelerde yaşayan ailelerine bakmakla yükümlü göçmenlerin çalışmak zorunda kaldıkları işler olarak karşımıza çıkar. Ülkesinde marangoz olarak çalışan ve yaptığı işten gurur duyan Anton'un İngiltere'de yapmak zorunda kaldığı iş marangozluktan çok farklıdır. Zanaat ustalığı gerektiren bir işten sonra cam temizleme işinde çalışan Anton'un hissettikleri çoğu göçmenin duygularına tercüman olur:

Anton: Ben biriydim. Çok önemli bir kişi değil. Ama sevdiğim bir işim vardı. Onu huzur içinde yapardım. İnsanlar buna saygı duyardı. İşime bakardım. İyi arkadaşlarım vardı... Pencereyi yıkamak kötü bir iş değil. Marangozluk daha iyi ama. Marangozluk insanlara bir şeyler veriyor. Beraber yaşayacakları şeyler. Pencereyi yıkıyorum ve insanların yaşamını izliyorum. Yapmamaya çalışıyorum. Ama engel olamıyorum... (Štivičić, 2011, s. 53)

Ülkesinde insanların saygı duyduğu bir işi ve marangoz olarak ürettiği eşyaların kalıcı ve değerli olduğunu ifade eden Anton, toplum nezdindeki saygınlığı ile yaptığı iş arasında bir paralellik kurar. İngiltere'de yapmak zorunda kaldığı iş sadece yaşamak için gerekli olan parayı sağlar ancak kendini değerli ve mutlu hissetmesini sağlayacak olan tatmini vermez. İnsanların hayatlarını bir camın arkasından izlediğini belirten Anton, aslında kabul görmediği ve dahil olamadığı bir toplumun dışarıdan bir izleyicisi durumundadır.

Anton ve Lara gibi pek çok göçmenin toplumsal hayatta karşılaştıkları insanlar ve yaşam tarzlarını anlamada ve alışmada yaşadıkları sorunlar en az dil problemleri kadar göçmenlerin hayatlarını etkiler. Göçmenlerin yaşamlarını devam ettirmeye karar verdikleri toplumun kültürünü tanımaları ve öğrenmeleri onların topluma uyum sağlamalarında önemli bir etken olarak hayatlarını kolaylaştırır. Lara'nın İngiltere'ye

göç etmesinin hemen ardından yaşadıkları ve hissettikleri kültürel farklılıkların göçmenler üzerindeki etkilerini yansıtır:

Lara: Bir fincan çay ister misin? Süt ve şeker? Ben oldukça sert içiyorum çayımı. Biliyor musun, buraya gelmeden önce çaya süt koymayı hayal bile edemezdim. Ama şimdi ona doyamıyorum. (Duraklama). Evet, ilk birkaç yıl zordu. Çok zor. Ama çok zor olsa bile... her gün bir şeyler öğreniyorsun. Her geçen gün burada yaşamını sürdürmekte biraz daha iyi oluyorsun. Açıklayamam. Elime ilk defa A'dan Z'ye kitapçığı aldığım, ağlamak istedim... (Štivičić, 2011, s. 38)

Göçmenlerin bir anda kendilerini içinde buldukları baskın kültüre alışma ve uyum sağlama sürecinin hiç kolay olmadığını gösteren sütlü çay üzerine bu yorum oldukça basit görünen alışkanlıkların bile göçmenler üzerinde bıraktığı yabancılaşma ve şaşkınlık hissini ifade eder. Göçmenlerin her geçen gün bu farklı kültürü öğrenme ve anlama yolunda kat ettikleri mesafe arttıkça göçmen ve kültür arasındaki mesafe kısalmaktadır. Lara İngiliz kültürüne dair öğrendiklerinin bir göçmen olarak hayatını nasıl kolaylaştırdığının altını çizirken aynı zamanda içmeye alıştığı sütlü çay ile tanıştığı yeni kültürle beraber başlayan değişimini de gözler önüne serer.

Lara'nın İngiliz kültürünü tanımaya yönelik olumlu yaklaşımı bu kültürü kabullenmesinde ve hızlı uyum sürecinde önemli bir rol oynar. Ancak Lara'nın olumlu bakış açısının altında yatan en önemli nedenin onun gönüllü göçmen olarak İngiltere'de yaşama isteği olduğunu unutmamak gerekir. Tüm göçmenler yeni hayat tarzına ve yeni kültüre karşı Lara kadar hevesli ve istekli değildir. Bu anlamda, insanların otobüste yanlışlıkla çarpışmak gibi basit nedenlerden ötürü birbirlerinden özür dilemeleri İngiliz kültür ve yaşam tarzını benimsemeye hazır Lara'nın İngilizleri iyi ve nazik insanlar olarak nitelendirmesi için yeterliyken bu ifadenin Malik'in dünyasındaki tezahürü farklıdır. Malik'in bir türlü anlam veremediği 'üzgünüm' ifadesinin kendi kültüründe bulamadığı karşılık ve bu kelimenin ifade etmesi gereken anlamın karşısındaki boşluk, iç dünyasında hayal kırıklığı ve öfke yaratır:

Malik: Burada herkes sürekli 'özür dilerim, üzgünüm' diyor. Bu nasıl mümkün olabilir? Benim ülkemde 'özür dilerim' dediğinizde bu söylemesi kolay bir şey değildir. Yanlış bir şey yaparsanız, bunu kabul edersiniz, özür dilersiniz ve bu çok büyük anlam ifade eder. Burada bu kelimeleri sürekli duyuyorsunuz ve hiçbir şey ifade etmiyor. 'Özür dilerim ama sizin için yapabileceğimiz bir şey yok.' 'Davanız kapandı, üzgünüm.' 'Sana yardım edemem, üzgünüm.' Ama kimse üzgün değil. (Štivičić, 2011, s. 60)

'Üzgünüm' sözcüğünü çok sık kullanan İngilizlerin hissettiklerinin üzgün olmaktan çok uzak olduğunu düşünen Malik bu ifadeyi Lara'dan farklı olarak samimiyet eksikliği olarak değerlendirir. Lara ve Malik'in insan ve kültürler üzerine yaptıkları yorumlar, göçmenlerin toplum ve kültüre yönelik farklı bakış açılarını yansıtmakla beraber uyum ve asimilasyon arasındaki ince çizgiyi göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

Ötekileştirme

Malik ve Gerry'nin iki kültür üzerinden yaptıkları karşılaştırmaların temelinde yer alan ikili karşıtlıklar kuramı, Fransız antropolog Claude Lévi-Strauss tarafından mitlerin ve kültürlerin birbirlerini tanımlamalarında kullanılan bir kuram olarak ortaya konulmuştur. İnsan zihninin, çevresini zıtlıklar üzerinden tanımladığını öne süren Strauss, ikili karşıtlık temeli üzerinden mitlerin ve kültürlerin birbirlerini tanımlarken kendilerinden farklı olanları medeni-ikel ve gelişmiş-gelişmemiş gibi karşıtlıklar düzleminde değerlendirdiklerini ifade etmiştir (1994, s. 12-13). En temel ikili karşıtlık olan ben ve öteki insanların, toplumların ve kültürlerin ötekileştirilmesinde olduğu kadar bireylerin kimlik ediniminde de etkilidir. Gerry'nin İngiltere ve eski Doğu Bloku ülkelerini karşılaştırırken kullandığı "Profesyonel anlamda bu ülkeler kesinlikle barbar" ifadesi ötekinin tanımlanma şekillerinden biri olarak karşımıza çıkar (Štivičić,

2011, s. 23). İkili karşıtlık üzerinden oluşturulan ve ben ve ötekini tanımlayan ifadelerin sıralaması toplumların ve kültürlerin birbirlerine olan bakış açılarını ortaya koyar. İkili karşıtlıkta öteki olarak ikinciye bir kural çerçevesinde yüklenen bastırılma ve aşağılanma ifadeleri karşıtlıklar arasında bir eşitlik olmadığı gibi ikincinin daima bir savunma halinde olduğunu da gösterir. Gerry, Avrupalı kimliği ile yine aynı coğrafyada yaşayan Doğu Avrupalıları ‘barbar’ olarak aşağılar ve değersizleştirir. Dünyanın pek çok coğrafyasından göç alan İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde özellikle son zamanlarda Balkanlardan gelen fakir göçmenlere karşı ötekileştirmenin ve saldırganlığın artması, Avrupalıların kendi içlerinde bile eşitlik temelli bir bakış açısına sahip olmadıklarını gösterir.

Ekonomik ve siyasi bir örgütlenme olarak temelleri 1951 yılında atılan Avrupa Birliği Antlaşması’nın ikinci maddesi birliğin, tüm üye devletleri kapsayan eşitlik, insan haklarına saygı ve hoşgörü gibi değerler üzerine kurulmuş olduğunu ifade eder (European Union, 2011, s. 3). Avrupa kıtasında ortak coğrafyada ve ortak din şemsiyesi altında yaşayan toplumların oluşturduğu bir olma, beraber olma misyonunun bir tezahürü olan Avrupa Birliği’nin üzerine kurulduğu eşitlik, çoğulculuk ve hoşgörü gibi değerlerden uzak yabancı düşmanlığının, ötekileştirmenin ve ayrımcılığın kurumu haline gelmesi tek Avrupa projesinin başarısızlığının göstergesidir.

Göçmenlerin kendilerini görünmez ve değersiz hissetmelerine neden olan ötekileştirmenin temelinde yer alan ‘ben’ ve ‘öteki’ karşıtlığı, yüzyıllar boyunca Avrupa’da etnosentrik düşüncenin ‘ötekini’ dinsel ve ırksal temeller üzerinden tanımlamasında etkili olmuştur. Ötekileştirme süreci öncelikle benin kendini tanımlaması ve bir kimlik edinmesi ile başlar. Benlik “var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güvence altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür” (Connolly, 1995, s. 94). Kendini öteki ile tanımlayarak kimlik edinen ben için bu farklılık kimliğini güvence altına alacağı ötekini ve dolayısıyla ötekileştirmeyi ortaya çıkarır. Ötekini bir nesneye dönüştüren benin öteki üzerinde kurduğu hakimiyet, aralarındaki eşitliği yok ederken ötekinin muhatap olma statüsünü elinden alır. Oyunda, kendilerini toplumun bir parçası olarak hissetmeyen göçmenlerin bunun ötesinde hissettikleri değersizliği Malik etkili bir dille ifade eder:

Malik: İnsanlar farklı olacağını söylüyor. Ve diyorsunuz ki, ‘Tamam, güvenli olduğu sürece farklılıkla bir sorunum yok. ’Ama farklı olanın sorunu şu: ‘farklılık’ nasıl hissettirecek, bilmenin bir yolu yok. Evde işler kötüydü. Ama hayat bir nehirdi, akıyordu ve ben de onunla akıyordum. İnsanlar beni tanırdı, beni görünce yüzleri aydınlanırdı. Hayat bir girdaptı ve ben de içindeydim. Hayat ve ben birbirimize bağlıydık. Burada kimse beni tanımıyor. Kimse gülümsemiyor, bazen kaşlarını çatıyorlar. Kaşlarını çatıtlıkları için minnettarım ama. Hâlâ canlıymışım gibi hissettiriyor. Burada hayat beni bir kenara attı. Hayatın var olduğunu görebiliyorum. Başkaları yaşıyor onu. Onları görüyorum. Lokantalardan çıkan, kahkahaları rüzgârda çınlıyor, yiyeceklerden, alkolden ve sıcaklıktan vücutları hoş bir şekilde ağırlaşıyor. Taksi arıyorlar, öpüşüyorlar ve koltuklara gömülüp gidiyorlar. Beni fark etmiyorlar. Ben onları izleyip, tuhaf kokularını ayırmsayıp orada dururken üzerimden geçip gidiyorlar. Bu uzak memleketin gri manzarasında yalnızca solmakta olan bir figürüm ben. (Štivičić, 2011, s. 61)

Hayatının büyük bir değişime uğradığını ifade eden Malik’in hayatla bağını kesen ve onu hayatı dışarıdan izleyen bir figüre, cansız bir nesneye dönüştüren ötekileştirme, göçmenlerin kendilerini görünmez hissetmelerindeki en önemli etkidir. Onlara yokmuş gibi davranan ve onları tanımayan İngilizlerin bu tavrının göçmenlerin hayatla bağlantısını nasıl kestiğini anlatan Malik, hissettiği hoşnutsuzluk ve düşmanlığı yine de görünmez olmaya yeğlediğini ifade eder. Kendine kaşlarını çatan İngilizlere minnettar olduğunu söyleyen Malik, hoşnutsuzluk ve düşmanlığı karşıdakini muhatap almanın bir belirtisi olarak görür ve böylece kendini bir nesneden ziyade bir canlı olarak hisseder.

Çokkültürlülük

Modern toplumların çok kültürlü yapılarında, hâkim kültürlerin diğer azınlık kültürler üzerindeki baskı ve değersizleştirme politikaları ve gittikçe yayılan kapitalist kültürün tekleştirici yapısı, artan

küreselleşmenin de etkisiyle bir arada yaşamak zorunda kalan kültürlerin ilişkilerini sorunsallaştırmıştır. Günümüzde büyük bir ivme kazanan göç hareketi, özellikle gelişmiş Batı ülkelerinin kültürel yapısının çok kültürlü bir yapıya evrilmesine neden olduğu gibi bu kültürlerin çatışmalarına ve kimlik bunalımlarına da sebebiyet vermiştir. Kendilerini din, dil, ırk ve kültür gibi büyük sosyal gruplar üzerinden tanımlamaya çalışan insanlar bu gruplar üzerinde edindikleri kimlikler ile kendilerini ve diğerlerini tanımlar ve sınıflandırır. Henri Tajfel ve John C. Turner 1970'lerde geliştirdikleri sosyal kimlik kuramında sosyal kimliği bireyin önemli değerleri paylaştığı gruplara ait olması sonucunda oluşan kimlik duygusu olarak tanımlamıştır (1982, s. 15). Sosyal bir grup olarak kültür, ortak değerlere sahip olan insanların aidiyet bilincinin de bir ifadesidir. Kendilerini sosyal kimlikler üzerinden ifade etmeye çalışan insanlar sosyal kimliklerini oluştururken kendilerini karşılaştırma yaptıkları 'diğerleri' üzerinden tanımlarlar. Oyunda göçmenlerin ve İngiliz karakterlerin kültürel kimliklerinin izlenimlerini, yaptıkları kültürel karşılaştırmalarda görmek mümkündür. Malik ve Gerry'nin olumlu sosyal kimlik kazanma adına sosyal karşılaştırma yoluyla yapılan kendi grubunu yüceltme ve diğer grubu küçümseme eğilimleri iç grup ayrımcılığı olarak tanımlanır (Doosje ve Ellemers 1997, s. 257). İç grup ayrımcılığında grupların ortak özelliklerinin abartılması kalıp yargıların oluşmasına neden olan aşırı genellemelere sebebiyet verir. Bu durum çoğu zaman Batı toplumlarının materyalist temelli, Müslüman Doğu toplumlarının ise medeniyet ve şiddet temelli olarak değerlendirilmesinde etkin bir rol oynar. Bunların yanı sıra göçmenlerin çoğu zaman toplumlarda hırsızlık ile ilişkilendirilmeleri bu ön yargıların bir yansımasıdır. Stefan'ın hırsızlık yaparak satın aldığı çikolatayı yemeyi açlığına rağmen reddeden Malik, aslen tüm toplumlarda görülen temel bir sorun olan hırsızlığın göçmenlerle ilişkilendirilmesinden rahatsızdır. Memleketinde saygı duyulan toplumun seçkin bir üyesi olduğunun ve bu durumun gideceği yerde de değişmesine izin vermeyeceğinin altını çizen Malik, aynı zamanda sahip olduğu ve değiştirmek istemediği kimliği ile İngiliz kültüründe görmeyi beklediği kabul ve değer beklentisini de ortaya koyar.

Göçmenlerin geldikleri ev sahibi ülkelerde karşılaştıkları kültürler ve özellikle baskın kültür onların kimlikleri üzerinde önemli etkiler bırakır. Yaşadığı toplumla kültürel alışverişte bulunan göçmenlerin en önemli sorunlarından biri de kendi kültürleri ve geldikleri toplumun kültürü arasında kalma sorunudur. Kolektif bir yapıya sahip olan kültürel kimlik farklı kültürlerle kurulan ilişkilerle değişim ve dönüşüm gerçekleştirerek evrilir. (Bilgin, 1999, s. 59). Göçmenlerin tıpkı Lara ve Malik örneğinde olduğu gibi kimi zaman değişmeye hazır kimi zaman da değişime direnen kararsız kültürel kimlikleri, kendilerini yabancı hissetmeyecekleri bir yerin arayışı içindedir. Toplumla ve farklı kültürlerle kurdukları ilişkilerde arada kaldıkları kültürlerin farklılıkları ne kadar büyük olursa arada kalmışlık hissi o kadar derin olacaktır. Göçmenlerin özellikle ev sahibi kültür ile etkileşimlerinin ardından değişmeye başlayan kültürel kimlikleri bir taraftan onların topluma uyum sürecini kolaylaştırırken diğer taraftan kendi kültürlerinden uzaklaşmalarına ve dolayısıyla arada kalmışlık hissini derinleşmesine neden olabilmektedir. Göçmenlerin yaşadıkları kimlik ve kültürel problemlerinin anlaşılmasında Homi Bhabha, Edward Said ve Gayatri Spivak gibi kuramcılarının çalışmaları önemli bir yer tutar. Özellikle Bhabha'nın sömürge sonrası (postkolonyal) dönemde sömürülen toplumları merkeze alarak onların diğer kültürlerle etkileşiminden hareketle kültürel konumlanmaları üzerine yaptığı çalışmalar hem postkolonyal hem de göç çalışmalarına ciddi katkılar sağlamıştır. Bhabha, göçmenlerin öteki olarak baskın kültür ile kurduğu ilişki sonrasında meydana gelen kültürü melez olarak nitelendirir ve bu melez kültürün, melez bir kimliğe sahip olan göçmenlerin yaşayabileceği üçüncü alanı meydana getirdiğini ifade eder. Bhabha, üçüncü alanı melez kültüre sahip olanların kendilerini rahat hissedebilecekleri ve ifade edebilecekleri farklı bir alan olarak tanımlar (1994, s. 36-38). Bhabha'nın farklı kültürlerin bir arada eşitlik temelli çok kültürlü toplumlarda yaşamaya yönelik olumlu ve uzlaşmacı tavrı ırkçılığın ve ötekileştirmenin arttığı günümüz dünyasında sorunun tüm taraflarından beklenen tavrı yansıtır.

Kültürler arası çatışmanın olmadığı, tüm kültürlerin eşitliğine dayalı toplumsal bir sistem olarak tanımlanan çokkültürlülük (multiculturalism), kültürlerin uyum içinde yaşamasını öngörür. 1970'lerden 1990'ların ortalarına kadar Batı demokrasilerinde kabul gören azınlık haklarının korunmasına ve artırılmasına yönelik çokkültürlülük politikaları, 1990'ların ortalarına kadar devam etmiştir. Artan göçlerle birlikte 1990'ların ortalarından sonra göçler sonucunda baskın kültür toplumlarının yaşam tarzlarını kaybetme korkusu ile birlikte çoğu ülkelerde çokkültürlülük politikaları gerilemiş hatta asimilasyon

politikalarına geri dönmüştür. (Kymlicka, 2013, s. 300). Günümüzde pek çok Batı ülkesinde uygulanan, ötekileştiren, görmezden gelen, ırkçı politikaların merkezinde yer olan göçmenler, toplum içinde kimlikleri ve kültürleri ile var olabilmek için mücadele vermektedir. Göçmenlerin yaşadıkları toplumla huzurlu ve uyumlu bir birlikteliğe sahip olabilmelerinin nasıl mümkün olacağı ise en önemli tartışma konularından biridir. Will Kymlicka, terkedilen çokkültürlülük politikalarından sonra ortaya atılan çokkültürlülük sonrası (post-multiculturalism) söylemlerinin aksine, çokkültürlülük idealinin hala iyi bir seçenek olarak demokrasilerde barışçıl bir birlikteliğe katkı sağlayabileceğini ifade eder (2012, s. 322). Çok kültürlü toplum yapısı yalnızca topluma ve kültüre entegre olması beklenen göçmenlerin tek taraflı çabası ile mümkün değildir. Bu bağlamda, İngiliz kültürü ile tanışan Lara'nın değişimi ile başlayan uyum süreci ve ardından Felix'in hayatını, göçü, göçmenleri ve sistemi sorgulayan değişim süreci önemlidir. Lara ve Felix'in diğer kültürü anlamaya ve tanımaya hazır bulunuş hali çokkültürlü toplum yapısını ve Bhabha'nın tanımladığı üçüncü alanı ifade etmeye yönelik bir örnek olarak dikkat çekicidir. Farklılıkların zenginleştirdiği saygı ve hoşgörü temelli çokkültürlü toplumsal yapılar, bir arada barış içinde yaşamının teminatı olarak insanlığın en önemli hedefi olmaya değerdir.

Yeni Irkçılık

Günümüzde göçmenlerin yaşadıkları birçok problemin yanı sıra kökleri yüzyıllar öncesine dayanan ve günümüz medeni toplumlarının halen uğraşmak zorunda kaldıkları ırkçılık yok olmamış aksine farklı formlara bürünerek etki alanını genişletmiştir. Irkçılığın özünde var olan ayrımcılık ve hiyerarşik sınıflandırma özelliğinden hiçbir şey kaybetmeyen bu yeni ırkçılık, özellikle Avrupa'da yaşanan yabancı düşmanlığı ile kendini göstermiştir. Balibar yeni ırkçılık (neo-racism) üzerine yaptığı çalışmalarda aslında ırkçılığın gerek geleneksel anlamda gerekse de yenilenmiş formlarında hiçbir zaman azalmadığını aksine arttığını ifade eder (1993, s. 17). Lara'nın Felix'in eşinin ona verdiği masayı evine götürürken karşılaştığı gençlerle yaşadıkları İngiltere ve çoğu Batı toplumunda göçmenlere karşı yapılan ırkçılığı gözler önüne sermektedir:

Genç 1: Kahrolası bir çadırda mı yaşıyorsun sen? [...]

Genç 2: Sanki ona dokunurum da! Ölü bile olsam ona dokunmam. Ondan kahrolası AIDS ya da başka şeyler geçer.

Genç 1: Kuş gribi.

Gülmeye başlarlar.

Genç 2: Nerede yaşadığını biliyorum, kancık. Öldün sen. (Štivičić, 2011, s. 40-41)

Lara, onu taciz eden ve aşağılayan gençlerin elinden Anton'un yardımı ile kurtulur. Ancak Lara gibi taciz edilen pek çok göçmen onun kadar şanslı olmayıp şiddet ve katliamlara maruz kalmışlardır. Gençlerin Lara'yı taciz ederken kullandığı ifadeler yüzyıllar boyunca Batı dünyasının yarattığı Doğu imgesinden esintiler taşımaktadır. Doğu'nun, Batı'nın en büyük kültürel rakibi olduğunu ifade eden Edward W. Said, *Şarkiyatçılık* (1978) isimli eserinde Doğu üzerinden yapılan ötekileştirmelere ve yaratılan imgelere yer verir. Çadır ve çöl imgesi de Batı'nın Doğu'yu tanımlarken kültürel olarak değersizliğini ifade etmek için insanlık tarihinin toplayıcılık ve avcılığın yapıldığı ilkel dönemlerine vurgu niteliği taşıyan imgeler olarak sıkça kullanılmıştır. Doğu'yu değersizleştirmek ve ötekileştirmek için kullanılan bu ırkçı söylemlerin göçmenler nezdinde tüm yabancılara karşı genelleştirilmesi geleneksel ırkçılığın yeni formu olan yeni ırkçılığı göstermesi bakımından önemlidir. Gençlerin, göçmenleri son dönemlerde dünyada ortaya çıkan virüs temelli bulaşıcı hastalıkların kaynağı olarak görmeleri toplumun sağlığı ve huzuru için göçmenlerden kurtulmak gerekliliğinin altını çizen bir yaklaşımın dışı vurumu olarak düşünülebilir. Yeni ırkçılığın kültür, din ve dil temelli genelleştirici yapısını yüzyıllar öncesine dayanan Yahudi düşmanlığı ile açıklayan Balibar, özellikle 2011'den sonra Müslüman ve Araplara karşı şiddetini artıran ırkçılık ve ayrımcılığın altını çizer:

İkincil kuramsal yapımlar düzeyinde bile olsa, esas gücünü sahte-biyolojik bir ırk kavramından almayan bir ırkçılık hep var oldu; bunun prototipi de antisemitizmdir. Aydınlanma çağı Avrupası'nda belirginleşmeye başlayan modern antisemitizm, *daha o zamandan*, "kültürcü" bir ırkçılıktır... Antisemitizm çok üst düzeyde "farkçı"dır ve günümüzün farkçı-ırkçılığı biçimsel olarak birçok bakımdan, *genelleştirilmiş bir antisemitizm* gibidir. Bu düşünce, özellikle Fransa'da günümüzün Arap fobisini açıklamak için çok önemlidir; çünkü beraberinde "Avrupalılık"la bağdaşmayan dünya görüşü ve evrensel ideolojik egemenlik girişimi olarak bir İslam imajını, oradan da "Araplığın" ve "İslamlığın" kasıtlı olarak birbirine karıştırılmasını getirir. (1993, s. 34-35)

Yeni ırkçılık, Avrupa ülkelerinde özellikle Türklerin, Arapların, Müslümanların ve Hintlilerin nezdinde tüm yabancılara karşı uygulanan, ön yargılarla beslenen, temelinde kültürel farklılıkların esas alındığı kültürcü bir ırkçılıktır. 11 Eylül'den sonra Amerika'da ve Avrupa'da Müslümanlara ve Araplara karşı gittikçe artan düşmanlık yeni ırkçılığın bir dışavurumudur. Artık yeni ırkçılık biyoloji ile sınırlandırılan dar kalıptan sıyrılır, Müslüman ve Arapların 'şiddete' eğilimli olduklarına ya da siyahilerin 'tembelliklerine' yönelik üretilen ön yargılarla yapılır. Tüm bu ön yargıların toplum genelinde yaygınlaştırılması yabancı düşmanlığını artırmakla kalmaz kültürler arasında kapatılamayacak uçurumlar da açar.

Sonuç

Dünyanın belli bölgelerinde yoğunlaşmakla beraber pek çok coğrafyada sayıları gün geçtikçe artmaya devam eden göçmenlerin yaşadığı ortak sorunları irdeleyen yazar, aynı zamanda nedensel bağlamda göç sorununun merkezinde yer alan kapitalist politikaların insanlığı ve insani değerleri tehdit eden etkilerini de gözler önüne serer. Malik'i yaşadığı toplumda görünmez kılan bu etkiler, Felix'in insani değerlerini kaybetme korkusunun da temel nedenlerinden biridir. Oyunda göçmenler ve İngiliz toplumu arasındaki farklılıkların göçmenleri sınıflandırmak ve ötekileştirmek için kullanılmasının göçmenler üzerinde bıraktığı ağır etkilerin yanı sıra, insanı insan yapan değerleri kaybetme noktasına gelen kapitalist toplumların ödeyecekleri ağır bedellerin de vurgusu yapılır. Bu bağlamda, kapitalist ülkeler günümüzde yoğunluğunu artıran göç hareketlerinin nedenlerini ortadan kaldırmak gibi önemli sorumlulukların muhatabı olmak durumundadırlar. Unutmamak gerekir ki göçü ortaya çıkaran nedenler ortadan kalkmadığı müddetçe göçün azalmasını veya yok olmasını beklemek bir hayalin ötesine geçmeyecektir.

Göç alan ülkelerde hem göçmenler hem de ev sahibi toplumlar için saygı temelli çokkültürlü bir toplum yapısı, toplumsal çatışmaların ortaya çıkmasının önüne geçebilecek en uygun yapı olma özelliğini taşımaktadır. Bu anlamda, farklı kültürlerin bir araya geldiği toplumsal yapılarda güvenli ve insanca yaşama arzusunda olan göçmenlerin, ev sahibi toplumla olan ilişkilerinde meydana gelen pek çok problem ortak alınan kararlar çerçevesinde üretilecek çözümlere ihtiyaç duyacaktır. Oyunda, yabancı düşmanlığına ve ötekileştirmeye maruz kalan göçmenlerin, ev sahibi halkların hoşgörü ve kabullenme gibi değerler etrafında oluşturacakları çokkültürlü toplumsal yapılara ihtiyaç duydukları açıktır. Çokkültürlü toplum yapısı kültürel farklılıklara saygılı politikalar üretilmesinde ve bu politikaların kültürel farklılıkların zenginliğe dönüştürülmesinde kullanılmalıdır. Göçmenlerin ve toplumun diğer üyelerinin kendi kültürlerini kaybetmeden yaşadıkları toplumun yazılı ve yazılı olmayan kurallarına gösterecekleri saygı bir arada yaşamın asgari gerekliliklerini meydana getirecektir. *Invisible* ayrıştırıcı ve sınıflandırıcı ırkçı söylemlerin uzağında insanlığın ihtiyacı olan barış ve huzurun temin edilmesinin ancak bir arada yaşama kültürünün kazandırılması ile mümkün olacağını gösteren bir oyun olarak yazarın, tiyatroyun ve sanatın değiştiren ve dönüştüren gücüne olan inancın bir tezahürüdür.

Kaynakça

- Balibar, E., & Wallerstein, I. (1993). *İrk ulus sınıf* (Çev. Nazlı Ökten). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bhabha, H. K. (1994). *Location of culture*. London: Routledge.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve farklılık: Siyasetin açmazlarına dair demokratik çözüm önerileri* (Çev. Ferma Lekezizalın). İstanbul: Ayrıntı.
- Doosje, B., & Ellemers, N. (1997). Stereotyping under threat: The role of group identification. R. Spears, P. J. Oakes, N. Ellemers, & S. A. Haslam (Yay. haz.), *The social psychology of stereotyping and group life* içinde (ss. 257–272). Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- European Union. (2020, December 6). *Avrupa Birliği Antlaşması 2011[PDF]*. (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Çev.) <<https://ab.gov.tr/45999.html>>
- Faist, T. (2000). *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Kymlicka, W., Öztürk, F. (2013). Çok kültürlülük: Başarı, başarısızlık ve gelecek. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 70(2), 297-332.
- Lévi-Strauss, C. (1994). *İrk, tarih ve kültür* (H. Bayrı, R. Erdem, A. Oyacıoğlu ve I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Said, E.W. (1999). *Şarkiyatçılık* (Çev. Berna Yıldırım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sills, D.L. (Yay. haz.). (1968). *International encyclopedia of the social science* (Vols. 10,13). New York: Macmillan and Free Press.
- Štivičić, T. (2011). Invisible. *Invisible* içinde (ss. iv–83). London: Nick Hern Books. Temmuz 18, 2021, tarihinde <http://dx.doi.org/10.5040/9781784605421.00000002> kaynağından erişilmiştir.
- Thöndl, M. (2007) Carl Schmitt, Der Begriff des Politischen, in: Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 58 (1927), S. 1–33. S. Kailitz S. (Yay. haz.), Schlüsselwerke der Politikwissenschaft. VS Verlag für Sozialwissenschaften. https://doi.org/10.1007/978-3-531-90400-9_115
- Tripney, Natasha. (2020, 6 Aralık). “Tena Štivičić” < <http://exeunomagazine.com/features/tena-stivicic>>
- Turner, John C. (1982). Towards a cognitive redefinition of the social group. H. Tajfel (Yay. haz.), *Social Identity and Intergroup Relations* içinde (ss.15-40). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- UNHCR. (2020, 9 Aralık). “Mülteci korumasının tüm dünyada COVID-19 imtihanından geçtiği 2020 ortası itibarıyla zorla yerinden edilen kişilerin sayısı 80 milyonu aştı” <https://www.unhcr.org/tr>